
A.

I. Nogle Bemærkninger over de væsentligste Egenheder, som en historisk Haandbog til Brug for Skolerne bør have.

Af H. A. Rosd, Adjunct ved Frue Skole i Kiøbenhavn.

Historiens almene Interesse for Unglingen og Manden, for den mindre som for den meer dannede, behøver neppe noget Beviis. Med hvilken sieleglad Deeltagelse lytter ikke Barnet paa Annens eller Bestemoderens; ikke just altid saa velvalgte Eventyrer! Med hvilken Zunderlighed, Beundring og Efterlignelseslyst følger Unglingen den ædle Camill i Landflygtighed, og vandrer som varm Patriot tilbage med ham for at befrie det overvundne, men ei undertvungne Rom! Vil Man

den opløbe sig, efter eensformige Embedsforretninger, ved lærerig Lecture, tyer han da ikke som oftest til Historiens undervisende Muse? Selv Oldingen, for hvem Livets fleste Glæder have tabt deres Værd, griber endnu med Længsel Nviserne (hvis historiske Stil dog almindeligen ei er at anbefale) for deraf at faae Efterretning om Dagens Begivenheder. Kort! denne Videnskab, der lader os leve blandt alle Nationer og til alle Tider, saa langt Erindringen gaaer, der viser os Mennesket, denne vor Philosophies vigtigste Gjenstand *a)*, i saa mange forskjellige Stillinger, under saa mange forskjellige Videnskabers og Omstændigheders Paavirkning, kan i Interesse ei staae tilbage for nogen anden. Og dog har man hørt den Klage fra Skoler, at den historiske Undervisning var kjedsommelig. Her maae Skylden upaatvivleligt hvile paa Læreren og Metoden; Videnskaben selv bør vist nok frikjendes. Kan de valgte og slet fortalte Eventyrer behage, hvor meget meer Begivenheder, som have vaakt Verdens Opmærksomhed og frembragt store Omvæltninger, naar de fremstilles i det rette Lys og fremsættes i et godt Sprog, som man kan vente af en dannet Lærer, der gjør Historiens Studium til sin Hovedsag?

a) The proper study of mankind is man, siger den berømte A. Pope.

Men vist er det ogsaa paa den anden Side, at en ufyndig Lærer, med en upassende Haandbog, kan gjøre den interessanteste Videnskab kjedsommelig. Naar f. Ex. en Lærer, for at spare sig videre Uleilighed, sætter en Discipel et Par Sider for af et historisk Compendium, fyldt med Navne og Aarstal, kan man vel fortænke Disciplen i, at han finder saadan Historie kjedsom? eller kan man forundre sig over, han intet lærer? Snarere maatte man ansee det for et Mirakel, om han lærte noget andet end at plappre nogle Navne op i Dag og glemme dem igjen i Morgen. Saadanne Forbrydelser mod Historiens Interesse har man nu ikke meer at befrygte i de under offentlig Autoritet staaende Skoler; at ovenanførte Methode desværre for ikke saa meget længe siden har været brugt, er kun alt for bekjendt. I de efter en bedre Plan indrettede Skoler skal Læreren fortælle de historiske Begivenheder; unægteligt den rigtigste Maade at bibringe Eleverne samme, da det er en afgjort Sag, at *viva vox docet*, og at Aanden her gjør levende, men Bogstaven ihjelslaaer. Læreren skal altsaa fortælle: det er afgjort; men — kan nu og Disciplen huske, hvad Læreren fortæller? I Dag og i Morgen: o ja! maaskee en heel Uge eller Maaned; imidlertid gjenneingaaes der mangfoldige Ting: Navne og Aarstal afvekle med hinanden: Disciplen maae desuden lære mere end Hi-

storie; vil man altsaa ei være ubillig i sine For-
 dringer, kan man ikke forlange, at Eleverne, som
 de almindeligen findes (og disse maae der vel tages
 Hensyn paa, da Genier hører til Undtagelserne)
 skulde efter et Aars Forløb kunne erindre Begiven-
 heder med deres Aarsager og Følger, Navne og
 chronologisk Orden, saaledes som Læreren har for-
 talt samme. De maae nødvendig have et Hjelpe-
 middel ved Repetitionen. Kunde de da ikke op-
 skrive hvad Læreren fortæller? Dette vilde være
 aldeles urigtigt. Da Eleverne umuligt kunne
 følge den mundtlige Fortælling med Pennen, vilde
 de paa engang nødes til at være opmærksomme
 baade paa det, de nedskrev, og tillige paa det, Lære-
 ren, der havde et Forspring for dem, fortalte: en
 saadan deelt Opmærksomhed var saa god som slet
 ingen, og Fortællingens Interesse faldt bort. Ikke
 at tale om, at meget vilde blive urigtigt, og mange,
 ja vel de fleste Navne galt skrevne. Dog dette
 Middel behøver man jo ikke at gribe til; vi have
 historiske Compendier nok, man kan give Discip-
 lerne i Hænder. Ja, historiske Haandbøger have
 vi tilvissé nok; men om man med nogen virkelig
 Fordeel kan lade Disciplene bruge dem, er et
 Spørgsmaal, jeg desværre troer, maae besvares
 med Nei. De fleste have ved at skrive historiske
 Haandbøger søgt at naae en dobbelt Hensigt (man
 maae naturligviis herfra undtage dem, der kun

have havt den ene, men vigtige Hensigt, at forøge deres Kasse) at forene Korthed med Interesse: denne dobbelte Hensigts Opnaaelse er overmaade vanskelig, ja næsten umulig. Vil man være kort, kan man ei give Facta i Detail, og altsaa heller ikke give dem nogen høi Grad af Interesse. Men kunde man ikke skrive en Haandbog, der indeholdt alt, hvad Læreren skulde fortælle? Denne vilde, for det første blive meget vidtløftig, og, for det andet, have den slemme Følge, at Disciple kunde falde paa at ansee Læreren for en overflødig Person; maaskee vilde de heller ikke vise Fortællingen den tilstrækkelige Opmærksomhed, naar de stolede paa, hjemme at kunne læse alt hvad der paa Skolen blev gjennemgaaet. En saadan vidtløftigere Læsebog i Historien kunde i en anden Henseende være at anbefale; unægteligt vilde der findes mange, der med Fornøielse vilde modtage et Værk, der i et interessant Sprog fremstillede de vigtigste Begivenheder, der ere spillede paa Verdens store Skueplads. Hvorfor skulde en saadan Bog ikke gjøre ligesaamegen Lykke, som en Roman, naar den forbandt Foredragets Behagelighed med Sandhedens Interesse?

Men for igjen at komme til vor egentlige Gjenstand. Hvilke Egenskaber skulde vel en historisk Haandbog til Brug for Skolerne have? Dette vil bedst indsees, naar man

stedse har dens Hensigt for Dine. Haandbogen skal være et Middel til at opvække Videbegjerligheden hos Disciplen, uden at tilfredsstille samme; videre maae den tjene Husommelsen til Hjælp ved Repetitionen af det Fortalte og til at lette Oversigten af samme.

For at kunne opfylde ovennævnte Hensigt, giver man den bedst en aphoristisk Form: Facta nævnes, men Indklædningen og Forbindelsen overlades til Læreren. Haandbogen bliver rig paa Indhold, men fattig paa Indklædning; den bliver, om man vil bruge denne Bignelse, Omridset af en Figur, hvor alle Bøininger og Grundtræk findes angivne; Skatteringen overlades til Læreren, som derved giver Figuren det nødvendige Liv, og fremstiller den som en fuldkommen Tegning. Ved en saadan Form bliver det mueligt at indbefatte meget paa et lidet Rum: Disciplen, hvis Videbegjerlighed sikkert forud gennemløber det Stykke, der skal gennemgaaes i den næste historiske Time, faaer Lust til at vide, hvorledes disse aphoristiske Facta og Navne kan sammensættes til et Heelt, og vil derfor upaatvivleligen vise Opmærksomhed ved Fortællingen. Ved Repetitionen kan nu Disciplen selv finde en behagelig Bestjæftigelse i at samle de opgivne Facta, og han erindrer letteligen det Hele. En meer udstrakt Oversigt vil ogsaa herved opnaaes: ved at gennemlæse en Side,

vil Eleven kunne repetere meer, end i en vidtløstigere Haandbog ved at gennemlæse mange. De fleste historiske Compendier forsynede sig herimod, de søge at være korte og blive utilstrækkelige, eller og de fortælle en Omstændighed alt for vidtløstigt, og nødes derved til, for Rummet's Skyld, enten blot at berøre, eller reent forbigaae en anden, ofte ligesaa vigtig. Næsten ethvert Compendium vil afgive flere Exempler herpaa. Kortheden i Fortællingen kan ogsaa let forårsage Misforstaaelse; og, da Forfatteren stedse nødes til at bruge almindelige Udtryk, faae Begivenheder, der ved mangfoldige Omstændigheder ere ganske forskellige, et Anstrøg af eensformighed, og bringes os ikke nær nok; kort sagt, vi blive ikke saaledes bekendte med Personer og Handlinger, at de opvække Deeltagelse og Interesse.

For at lette Disciplene Oversigten af det Læste, og tillige faae visse Hvilepunkter, hvor man kunde holde op, for at repetere, maatte Begivenhederne ordnes under visse Perioder, hvilket ogsaa finder Sted ved de fleste Haandbøger. Saadanne Perioder tilbyder Materien os selv. Store Mænd, der have fremvirket almindelige Statsomvæltninger, Staters Opkomst og Fald &c. f. Ex. i den gamle Historie, Cyrus, Alexander, Karthagos og Corinth's Erobring med flere. I den nyere Historie vilde det være af megen Vigtighed til at bibringe

Disciplene Synchronismen, naar man til flige Perioders Bestemmelse valgte Begivenheder, hvis Virkning strakte sig til flere Stater, og altsaa havde almindelig Indflydelse, eller i det mindste bragte et Par Naboeftater i Forbindelse med hinanden; saaledes blev Reformationens Indførelse en beqvem Periode i mange Stater: i Danmarks og Sverrigs Historie, Kristendommens Antagelse og Calmar Unionen ic. Foruden disse Hovedafdelinger kunde man beqvemt dele Fortællingen i visse Paragrapher, og bestemme hvers Indhold ved kort Overskrift, der kunde, hvor det lod sig gjøre, characterisere Personerne eller Begivenhederne, Paragraphen skulde omtale, f. Ex. „affindig Daarstab og ødelæggende Grusomhed har givet Nero den første Plads blandt Tyranner.“

Derpaa hans Historie aphoristisk.

Naar man til en saadan Overskrift undertiden kunde bruge en eller anden classisk Skribents Ord, vilde det endog bidrage til Haandbogens Interesse, som dog ovenfor er viist, ikke egentlig kan forlanges. Saaledes kunde man som Overskrift over Nervas Historie bruge Tacitus's skjønne Ord: Rara temporum felicitas, ubi sentire quæ velis, et quæ sentias dicere licet. Et saadant Sted vilde Disciplen let huske udenad; ja maaskee endog bringes til at gjøre sig nøiere bekjendt med den fortræffelige Forfatter; en Fordeel, der ikke

var ubetydelig. Ved denne Leilighed tillade man følgende Bemærkning: Skjønt Foredraget af Begivenhederne ved den aphoristiske Form overlades til Læreren, kunde dog Haandbogen ogsaa i denne Henseende give et og andet nyttigt Binf; anføre et eller andet Sted af en Forfatter eller henvise til en Digter, der har talt om den nævnte Gjenstand. Hvor tit kunde man i den romerske Historie ei anføre Horats. Havde Disciplen forhen læst Stedet, vilde denne Repetition være ham behagelig; havde han ikke, vilde han længe efter at blive nøiere bekendt med dets Forfatter. Unægtelig have ogsaa de latinske Skribenter det Fortrin, at de i faa Ord kan sige meget, hvorfor man beqvemt kunde indføre en eller anden kort Sætning af dem blandt Aphorismene. Naar man f. Ex. omtaler Numantias Adelæggelse og anfører Florus's Ord: Triumphus fuit tantum de nomine, vilde disse sikkert indprænte hele Begivenheden i Elevens Hukommelse. Meget Liv og megen Interesse giver det Foredraget, hvor det lader sig gjøre, at indføre de handlende Personer talende. Disciplen troer sig selv at være tilstæde ved Handlingen og den gjør dobbelt Indtryk paa ham. Hvor man skulde saaledes anføre de handlende Personers Ord, kunde og maatte vel overlades Læreren at bestemme ved den mundtlige Fortælling; dog vilde det ikke skade, om Haandbogen paa en

felte Steder kunde angive dette. Da Hannibal
 f. Ex. seer sin Broder Hasdrubals Hoved, som
 Romerne, barbarisk nok havde fremstillet ham til
 Skue, udbryder han: Nu erkjender jeg Cartha-
 gos Skjebne (agnosco fortunam Carthaginiis).
 Haandbogen maatte vel følge den chronologiske
 Orden; men derfor ei oversee Causalforbindelsen;
 begge lode sig bedst forene. Dette bliver tydeli-
 gere ved et Exempel: Naar jeg fortalte Carl den
 Tolvtes Flugt til Tyrkiet, vilde jeg fortsætte hans
 Tildragelser der, indtil han forlod det, og ei,
 efter at have fortalt et Aars Begivenheder, vende
 tilbage, for at see, hvad der imidlertid havde til-
 draget sig i Sverrig og Polen ic.; dette vilde for
 ofte afbryde Sammenhængen og svække Jurereffen.
 Disciplen vilde vanskeligere fatte Synspunkterne
 og ei faae en tydelig Oversigt; først naar Momen-
 terne til Carls Historie i Tyrkiet vare fremsatte,
 maatte man vende tilbage for at see, hvad hans
 Fiender imidlertid havde udrettet mod ham paa
 andre Steder. Ved en Haandbog bliver det upaa-
 tvivleligen ogsaa en Feil, at ordne Begivenhederne
 blot efter Materierne, f. Ex. omtale Krigsbegiven-
 heder for sig, ligeledes Kirkesager og Statsindret-
 ninger; derved vilde Compendiet faae en alt for
 systematisk Form, Disciplenes Opmærksomhed af-
 drages fra Interessen for Personerne og det Bio-
 graphiske, som dog gjør meest Indtryk paa dem.

Foredraget kommer nieer til at ligne en Afhandling end en Fremstilling af Begivenheder, ei at tale om, at Tildragelserne i et vist Tidspunkt, f. Ex. under en Konges Regjering, som oftest afhænge af hinanden, saa at man ikke uden Sænderribose af Causalforbindingen kan ordne dem efter Materien. Saaledes var Henrik den 8des Deeltagelse i Krigene paa det faste Land en Følge af Yndlingen Bolseys Indflydelse, hans Brud med Paven en Følge af hans huuslige Forhold &c. Ifølge det Foregaaende, troer ieg det heller ikke hensigtsmæssigt, ved Enden af en Periode at udsætte en Stats Regjeringsform, Lovgivning, Krigsmagt &c., bedre at indflette det Statistiske mellem Begivenhederne selv; fortælle Love og Indretninger, naar man nævner den eller de Personer, samme tilskrives, for Ex. tale om Raadet i Rom, Folkets Inddeling i Curier &c. ved Romulus; Præsterne, *feciales*, *salii* &c. ved Numa; Consulmagten, Dictatorværdigheden &c. paa de Steder, hvor den først nævntes. Men her kan Læreren, naar han anfaaer det for passende, lade Disciplene, som en skriftlig Udarbeidelse, selv uddrage, hvad der i foregaaende Tidrum var anført om Regjeringsform, Næringsveie, Sæder &c., et Arbeide, der kunde blive baade interessant og tillige overmaade nyttigt. Man indvende ikke, det vilde være for vanskeligt for Disciplene. Naturligviis kunde man

ikke forlange det af de første Begyndere; man maatte maaskee indskrænke det til øverste Klasse, skjønt jeg er temmelig overbevist om, at det ogsaa før vilde lade sig gjøre, det forstaaer sig, ikke uden Anvisning; men derfor er jo og Læreren. Man kunde opgive dem visse Rubriker, vise dem, hvorledes de derunder skulde samle, hvad de havde hørt (og hvortil Momenterne fandtes i deres Haandbog), henhørende til det opgivne Spørgsmaal. En ligesaa hensigtsmæssig og nyttig Bestjæftigelse vilde det være ved hver Periodes Slutning, at lade Eleverne udsætte, hvad Tilvæxt en Stat havde gjort i geographisk Hensigt, eller hvad Tab den havde lidt. Den synchronistiske Form, adskillige Haandbøger have, er neppe den rigtige. Synchronismen er, efter al Erfaring, det vanskeligste at bibringe Disciplerne. Paa engang at oversee saa mange Stater, Personer og Begivenheder er ikke muligt, saa længe man endnu ikke har lært at kjende det Enkelte.

Naar man kom til en vidtløftig folkerig Stad, og vilde, for at lære at kjende den, gaae op paa et høit Taarn, hvorfra man kunde oversee det Hele; skulde man desuagtet, naar man kom ned igjen, ikke være istand til at finde Veien eller bestemme, hvor man var; rigtigt ere det udentvivl at lade sig føre omkring i Gaderne, mærke disses Retning imod hinanden, og

man vilde saaledes endelig komme til Bekjendtskab med og Oversigt af Staden. Saaledes maae man nok ogsaa gaae frem i Historien: først lære at kjende en Stat, f. Ex. vort Fædreland, gaae derfra til Nabo-staterne, lære at kjende Forholdet mellem disse; derpaa gaae videre, saa vilde man endelig, naar man havde gjort sig bekjendt med de enkelte Dele, ogsaa faae Kundskab om det Hele. Haandbogen skulde altsaa være ethnographisk, ikke synchronistisk, særdeles i den nyere Historie. Andersledes er det paa nogle Steder i den gamle Historie, hvor enkelte Staters Historie undertiden indbefatter den største Deel af den bekjendte Verden, f. Ex. den macedoniske Stat under Alexander, det romerske Rige under Keiserne &c. Nu maatte man da i den naturligste Orden føie Staterne sammen, efter deres nærmere Forhold, Forbindelse og Virkning paa hinanden.

Haandbogen skulde dog ei blot være et Hjælpe-middel for Disciplene, men kunde og være en vigtig Veiledning for Læreren ved Valget af Facta.

Der er neppe nogen Deel af Undervisningen i Historien, som er vanskeligere end et bestemt Valg af de nødvendige Facta; især kan en begyndende Lærer, der ikke saa nøie kjender Historien i dens hele Omfang og det Forhold, der finder Sted mellem de forskjellige Stater, lettelig henføres til for megen Vidtløftighed, fornemmelig naar

han har læst et vidtloftigt og tilføjede interessant
 Verk over det Lands Historie, han foredrager;
 alting forekommer ham vigtigt; hvorfor han og-
 saa vil bibringe Disciplene det. Snart vil han
 rigtig nok erfare, at Tiden ei tillader denne Ud-
 sørlighed og maae altsaa begynde paa en anden
 Plan. Dette Feilgreb kan undgaaes ved en Haand-
 bog, hvori Facta, sammenlignede med hinanden,
 ere fremsatte med et rigtigt bestemt Valg. Hvilke
 Facta, der ved dette Valg kunde komme i Betragt-
 ning, skal kortelig anføres i det Følgende:

1. Alt, hvad der tjener til rigtigt at oplyse
 et Foretagende i Historien, der ellers vilde blive
 os utydeligt, f. Ex. naar Carl den 12tes Forbin-
 delse med Cosakhetmannen Mazeppa ei omtales,
 maae man ansee hans Indmarsch i Ukraine, blot-
 tet som han var for Levnetsmidler og udsat for
 den strænge Kulde, som et rasende Foretagende og
 et blot Bovespil, hvori alting overlades til Lykken;
 dette fremstiller altsaa hans Handlemaade og Cha-
 racter fra en meget slem Side. Man skylder Carl-
 den Tolvte saa meget meer at sætte hans Handlin-
 ger i det rette Lys, som han almindeligt har været
 beskylt for, planløs og uden Eftertanke at styrte
 sig hovedfulds i Faren, og saaledes see virkeligt
 endeel af hans Handlinger ud, naar man ei tager
 de nærmere Bevæggrunde til samme i Betragtning.

Dette er at begaae Uretfærdighed i Historien, og denne maae man her, som alle vegne, vogte sig for.

2. Et Factum, der, skjøndt ubetydeligt i sig selv, indeholder Anledningen til en vigtig Begivenhed, eller tjener til at characterisere en berømt Mand. At Knud den Store spiller Skaf med Ulf Jarl, er en i sig selv ubetydelig Omstændighed, men bliver vigtig som Anledning til Ulf's Drab. Sigrid Storrades Skjenderie med Oluf Tryggesen bliver en medvirkende Årsag til hans paafølgende Undergang. Harald Hårfagers Frierie til Gyda og hendes Svar bidrager til Norges Undertvingelse &c. &c. Pompeius lægger tydelig sin Forsængelighed for Dagen, naar han siger: jeg behøver blot at stampe i Jorden, for at frembringe Legioner.

3. Ved Fortællingen af Krigsbegivenheder, maae man vogte sig for alt for megen Vidtløftighed. At fortælle enhver Marsch, enhver Skjermydsel vilde være baade yderst uinteressant og yderst unyttigt, undtagen for en Kriger af Profession. I en historisk Haandbog kunde blot Hovedarmeer og Hovedslag komme i Betragtning; men naar disse udmærkede sig ved en eller anden Omstændighed, der bidrog til Slagets Udfald, eller kastede Lys paa Feldtherrens Talenter, var det saa meget bedre at anføre denne, som der ellers ogsaa vilde blive for stor Gensformighed i Fortællingen. Saa-

ledes kunde man f. Ex. anføre den Lisi, Hannibal brugte ved Trebia, for at lokke Rømerne til Slag; den Omstændighed i Slaget ved Narva, at et stærkt Sneefog hindrede Russerne i at vide deres Fienders Antal, og var dem desuden til Uleilighed. Æmilius Paulus seirede over Perseus ved den Orden, hvori han opstillede sine Tropper. Indretningerne af Armeerne i Slaget ved Zama.

4. Facta, man kunde formode, Disciplene maatte finde nævnte hos en eller anden almindelig læst Forfatter, eller som ere forevigede ved bekjendte Kunstværker, maatte ene af den Grund komme i Betragtning. Dette blev især vigtigt ved den græske og romerske Historie, da man med Visshed veed, at Disciplene læse de meest classiske af Grækenlands og Roms Forfattere. De Mænd, hvis Minde opbevares ved Monumenterne paa Jagerspriis, maatte man ved Fædrelandets Historie, om ogsaa kun i største Korthed, omtale.

5. Anekdoter burde kun meget sjældent finde Sted, og da maatte de være enten virkeligt interessante eller saa almindeligt bekjendte, at man formodede, Eleverne havde hørt dem før. Historien behøver, naar den foredrages som den skal, aldeles ikke denne Glæmmer, og for mange Anekdoter vilde upaatvivleligt forvænne Smagen og afdrage Opmærksomheden fra det meer Solide.

6. Ved Hovedbegivenheders og Hovedpersoners Fremstilling bør man vogte sig for at anføre

alt for mange Bipersoner og Biomstændigheder, hvorved Interessen deles og Hovedsagen tabes af Sigte. Dette vilde desuden gjøre Erindringen af det Fortalte vanskeligere. Ved at fortælle Harald Haarfager's Historie, maatte man vel nævne Guttorm, Rognvald og Hakon Griotgardsen Jarl; derimod vilde det være Tids- spilde at opregne alle de Smaafonger, Harald overvandt, samt alle de Slag, hvori han seirede. Ligesaa lidet gavnligt vilde det være, at anføre alle Carl den Stores forskjellige Tog imod Sachserne; et Par af de Vigtigste med deres Følger vare tilstrækkelige for at lære at kjende dette Folk og Carls Fremgangsmaade mod samme.

7. Ikke alene Personer, der vandt Slag og omstyrtede Riger, ere mærkværdige og interessante. ogsaa Mænd, der ved Opdagelser, Opfindelser og classiske Skrifter have virket for og paa deres Tidsalder og Efterkommerne, fortjene vor Tak. Den Unge bør erkjende, at Erobrernes Trophæer som oftest staae paa Ruiner, og ei saa meget fortjene hans Opmærksomhed som, hiin stille Virken, der vel ikke med eet frembragte Revolutioner, men arbeidede ikke destomindre kraftigen til at fortrænge Fordomme, tilintetgjøre Intolerance og bringe Mennesket dets høie Maal nærmere. Glemme Columbus og Cook, vilde vel ikke lettelig nogen historisk Forfatter; men ligesaa stor

Synd var det, efter mine Tanker, at glemme en Rousseau og en Franklin, en Pope, en Leibniz, en Linné, en Cervantes og hvad de andre ærværdige Mænd heed, der tit opofrede egen Nølighed for Medbrødres Oplysning. Disse Mænds Navne fortjente sikkert en Plads i en historisk Haandbog, saavel som en Mad. Mairan, Le Tellier, Pompadour, Dubarry &c., der kun ved at udbrede Ulykker have skaffet sig Fordring paa Udødelighed. At opregne alle Lærde, enhver Stat har frembragt, vilde i en Haandbog være en overdreven Fordring; men saadanne, der have skrevet klassiske, almindeligt be kjendte og almindeligt læste Værker (eller som i det mindste burde være det), skulde man dog unde en Plads ved Siden af, om ikke oven for, Le Tellier &c. Et Par Træk af deres Biographier, naar disse vare mærkværdige, kunde der nok ogsaa blive Plads til, samt Titelen paa eet eller to af deres vigtigste Værker. Anvisning til nyttig Læsning er, særdeles for en ung Studerende, af uberegnelig Vigtighed; naar han mangler denne, spiller han ofte sin Tid paa Skrifter, der intet gavne, ja tit endog skade.

8. Ved enhver vigtig Begivenhed maae man tage Hensyn til Tid og Sted; alligevel bør man være sparsom med Aarsstal. Hovedperioderne ved ethvert Lands Historie bestemmes chronologisk, saa-

velfont de meest udmærkede Personers Dødsaar, vigtige Slag ic. For at faae en god chronologisk Orden, behøves just ikke saa mange Aarstal, og disse er det heller ikke saa vanskeligt at bibringe Eleverne, naar først nogle enkelte ere bestemte; man kan f. Ex. sige: dette indtraf saa eller saa mange Aar efter en anden Begivenhed, som de allerede kjende; de udregne det nu selv og huske det letteligen. Stedet, hvor en Ting er foregaaet, erindres endnu snarere, da man her har det sandfelige Hjelpemiddel, Kortet, der bør være tilstede ved al historisk Undervisning.

II. Om den Kiærlighed for Konster og Videnskaber, som fortjener at kaldes agtværdig og ædel.

En Dialog i den platoniske Smag, af Mag. Pet. Ol.
Brøndsted a).

(Oversat af det Latinske).

Lycophron. Asphaniass.

L. Jeg veed ikke selv, hvad det er for en Dorst-
hed, der i Dag er over mig. Ellers er Din Tale,

B 2

a) Udgiveren har troet, at dette lidet Forsøg af en ung Philolog til at bearbejde et interessant Emne i

om den end er nok saa dybsindig, mig altid tydelig og forstaaelig, naar jeg bruger noiere Eftertanke; men i Dag forekomme Dine Sætninger mig ikke alene ualmindelig dristige, men jeg forstaaer ikke engang ret, hvad Du siger, og ingen lærd Undersøgelse interesserer mig. Maaskee reiser min Kulde sig fra den fremmede Scyther, som vi igaar viste Minervas Støtte.

A. Du er altsaa tvivlsraadig om noget; sig mig, hvorom, kjære Lycophon.

L. Jeg har saa ofte beundret Din sjeldne Gave til at forklare Dine Venners Mening; jeg ønskede, Du vilde gjette det selv.

A. Jeg vil see, om jeg maaskee kan finde det. Jeg talede med Dig om de skønne Videnskaber og Konsters høie Værd, og roste i Anledning deraf vore Forsædres Omhu, som, da de bemærkede den overordentlige og næsten himmelske Indflydelse, de skønne Videnskaber og Konster have paa at formilde Raahed, skærpe og udvikle Talenter og danne Sielen til Humanitet, ansaae dem for et saa stort Gode, at de udledte dem fra Guderne selv; og da Du heri var eenig med mig, gif jeg saavidt, at jeg paastod: at vor Kjærlighed for de skønne Videnskaber og Konster, om vi med Gu-

Grækernes Ynglingmaneer her kunde fortjene en Plads i dansk Dragt.

derne's Bistand skulle vente herlige og rige Frugter af den, maae være usminfet, reen og ægte. Dette var den Sætning, hvorved mit Hjerte kom i Flamme, og da jeg uforvarende blev henreven af min Barm, jeg veed ei hvorhen, drog Du mig, ved at falde mig ind i Talen, meget beleiligt tilbage, for at vi med koldere Overlæg kunde undersøge Tingen.

Var det ikke saaledes Din Mening?

L. Du har truffet det. Jeg tilstaaer, det var den Sætning, hvis Styrke og Omfang jeg selv endnu ikke tydelig fatter; thi meget Lys har den just ikke, synes mig, faaet af det, Du til dens Forklaring har foredraget.

N. Du talede om den fremmede Scythier, og mig syntes, Du var lit ubillig mod ham.

L. Hvorledes meener Du?

N. Da vi igaar førte ham i Minervas Tempel, og han virkelig lit vel kold stod ved Gudindens Støtte, forlod Du os fortrydelig, fordi Du havde ventet, at han strax, som lynslagen, skulde have faldet paa Knæ og tilbedet de to Gudinder: den himmelske og den jordiske (thi jeg veed, at Du og Lycidas pleie at kalde hiin Marmorstatue saaledes). Ogsaa mig mishagede Mandens Kulde, omendskiøndt jeg ikke strax mistvivlede om, at han jo nok kunde aflægge sin Følesløshed. Du veed jo, at jeg allerede før har ytret, at Frem-

mede ikke med Urette anke over, at vi Græfere
 fordre, at enhver Udlænding, i det Dieblif han
 har sat Fodder paa vor Jordbund, skal aflæde sig
 sin egen Natur, og antage en Græfers Dren, en
 Græfers Dine og Fibrer; og at vi, naar dette
 ikke ganske lykkes den Stakkel, munde i Skjæg-
 get, og kalde ham en Barbar, en Stof, en
 Tosse, og give ham, jeg veed ikke selv hvilke
 andre, just ikke meget hæderlige, Navne. Da
 Du var borte, bad jeg derfor ganske rolig vor
 Scythar at gaae nærmere til Gudinden; jeg gjorde
 ham stykkevis opmærksom paa Trækkene i det gud-
 dommelige Physionomie, og paa de enkelte Lem-
 mers skjonne Dannelse og det Smagfulde i Costu-
 men; saaledes tabte hans Følelseshed sig ufor-
 mærkt, og afløstes efter en søie Tid først af en vis
 Klarhed i Ansynet, der vidnede om hans tause
 Glæde, derpaa af Beundring, ikke af hiin snaf-
 somme og støiende, men derfor maaskee desto mere
 sand og oprigtig; og da vi omsider gik bort, bad
 han mig indstændigen, at jeg i Dag igjen vilde
 følge ham derhen. — Har Du nu Lyst til, lit nær-
 mere at betragte den Kjærlighed for de skjonne Vi-
 denskaber og Konster, som jeg forlanger?

L. Jeg mærker, hvortil Du sigter med Din
 Fortælling om Scythar. Jeg saae ogsaa ofte hos
 Opticusen Antiphates, at Solens Straaler,
 naar de samledes i eet Punkt, trættede Dinene

stræffeligt, og blændede dem ved sin alt for stærke Glans, men at de, naar de ved Konsten bragtes til at opløse sig i Regnbuens majestatiske Farver, vare overmaade behagelige og tillokkende for Synet. Paa samme Maade, som med Diet og Synet, forholder det sig ogsaa ofte med Sjælens indre Lys. Dersom Du altsaa har noget ved Haanden, som maatte være fordeelagtigt for dette, vil Du derved meget forbinde Din Ven.

A. Meget gjerne vil jeg prøve paa at gjøre hiin Sætning, som jeg finder overmaade tydelig, ligesaa klar og fattelig for Dig. Men først maa jeg nødvendig, ligesom ved Indgangen, gjøre nogle Spørgsmaale, for at ikke, naar de første Begreber blive ubestemte, den hele Undersøgelse skal vafle, og vi da maaskee gjøre Tingen end mere indviklet og urede, saaledes som netop vor Tids Sophister og deres Disciple med Glid gjøre. — Hvilken Kiærlighed falder Du da reen?

L. Ja, det er strax et Begreb, som jeg endnu ikke har gjort mig ret tydeligt.

A. Maaskee Du lettere vil kunne danne Dig et Begreb om en anden af Sjælens Dyder, f. Ex. om reen Tapperhed?

L. Jeg frygter, dette vil blive mig ligesaa vanskeligt.

A. Vi ville, ligesom Mathematikerne, gaae fra det Enkelte til det mere Sammensatte. Hvil-

ket Begreb forbinder Du med Tapperhed i Almin-
delighed?

L. Jeg tænker, den bestaaer i Foragt for
Døden, og i et vist helteagtigt Sindelag, der øds-
ler med Livet.

A. Altsaa vare Miltiades, Themistocles, Ci-
mon tappre?

L. Upaatvivleligen.

A. Men ogsaa Cynus og Ephialtes og de
fordum saa frygtelige Skovrøvere i Thessalien, som
paa den afskyeligste Maade myrdede enhver uskyldig
Vandrer, de traf paa, ogsaa de ødslede ofte
med deres Liv; vare ikke ogsaa de tappre?

L. Det synes i det mindste saa.

A. Og dog bør der være en stor Forfjæl
mellem de græske Anføreres Tapperhed, jeg nylig
nævnedes, og de thessaliske Røvere; med mindre
vi ville antage, at Guderne have lagt Kraft i
Mandens Muskler, og antændt en vis uslukkelig
Gld i hans Barm, for at han deels kan tilbage-
drive ethvert fjendtligt Angreb, deels myrde de
Uskyldige og Bærgeløse — ?

L. Det vilde være en Gudsbespottelse at
tænke saaledes!

A. Men lad os forbigaae hine Uhyrer, og
tage et Exempel, som kommer vore Tider nærmere,
og det endog af Historien om Perserkrigene; jeg
meener Pausanias's. Du veed at Naturen runder

lig havde udstyret ham med de meest glimrende Gæver, og at Grækenland ikke uden Grund i Begyndelsen betragtede ham som sin vordende Skjtsaand; som et Lyn foer han over de plataensiske Marker; hvor han viste sig, forsvandt tallose Hære; Persopolis's Borge skjald; den store Konge forfærdedes, steeg ned af sit Voldsomheds Sæde, hvorfra han havde troet, med et eneste Hug letteligen at kunne knuse det lille Grækenlands hele Stamme, og krøb ind i Svigs og Cabalers Oglerede, for derfra at berede Hellenernes Undergang. Kalder Du ikke Mardonius's Overbinder tapper?

L. Hvilket Spørgsmaal!

M. Du veed imidlertid, at det ikke mangler paa stærke Formodningsgrunde, at Pausanias, da han ved Plataæ fordrev de persiske Hære, allerede den Gang smedede de Lænker, hvilke han siden, som Kongens foragtelige Leiesvend og tilkommende Svigersøn, rystede mod Grækerland.

L. Om Mistanken er grundet, veed jeg ei; men jeg erindrer, at jeg som Dreng, da min Fader fortalte om denne Krig, i hvilken han selv havde været Officeer, først ydede Sejerherren ved Plataæ den største Beundring, og siden fattede mod ham et uforsønligt Had.

M. Men endog den Gang, da han, efterat Byzants var indtaget, sendte Kongen hiint berygtede Brev, havde han nylig lagt et glimrende Be-

vilis paa sin Tapperhed for Dagen; og hører dog ikke Tapperhed, saavel efter vore, som Spartas Love, til en græsk Borger's fornemste Dyder?

L. Det forekommer mig, som om Du ikke saameget forsvarer Pausanias, som stræber at hilde mig og at bringe mig i Knibe. Men jeg skal tage mig iagt for Snaren. Den Tapperhed, som vore Love ville og fordre, besad Pausanias ikke.

N. Hvilken Tapperhed troer Du da, vore Lovgivere have meent?

L. Jeg troer den Tapperhed, som besjælede Miltiades og hans ædle Søn. Disse nemlig ringeagtede høimodigen Livet, alene af ædel Fædrelands Kjerlighed og en dyb Følelse af de Pligter, hvis Opfyldelse er den gode Borger en ubrødelig Lov.

N. Men Pausanias?

L. Dersom Din Mistanke er grundet, drev han Mardonius paa Flugt og indtog derpaa Byzants, for at Persiens Tyran, naar han havde tilfulde lært sin Fjendes Kræfter at kjende, skulde saa meget dyrere købe en Tilhænger og Soldner.

N. Du synes altsaa at antage en dobbelt Tapperhed, og det med Hensyn til dens Kilder, som ere enten rene eller urene. Hvorledes falder Du den Tapperhed, som har sit Udspring fra en reen Kilde?

L. Ædel.

A. Hvorfor ikke beholde det samme Ord?

L. Meget gjerne; altsaa reen.

A. Og den anden, som har sit Udspring fra urene Kilder?

L. Ureen. — Men det forekommer mig, kjære Alphanius, som vi ere komne ud fra vor første Bane, og haver forvildet os paa Afveje.

A. Ivertimod, om jeg ei tager Feil, ere vi ikke komne et ubetydeligt Stykke frem paa den lige Wei. Nu vil Du maaskee letteligen kunne bestemme, hvad det er for en Kjærlighed for de skønne Konster og Videnskaber, som maa ansees for reen og ædel.

L. Jeg ønskede, Du selv vilde bestemme det; thi jeg er bange for, at min Beskrivelse ikke skulde blive noiagtig nok, og altsaa opholde os desto længere.

A. Det gjør jeg gjerne, og jeg skal, saa got jeg kan, forklare det, Du ønsker. Du veed, jeg bestandig har sagt, at den Sjelsbevægelse, som vi kalde Kjærlighed, er ikke let at definere i Almindelighed; thi der er ingen Tilbøielighed, der, formedelst de forskjellige Aarsager d. e. Forskjelligheden af de Personer og Gjenstande, som elkes, saa at sige antager saa forskjellige Former og Skikkelser. Kjærlighed er Tilbøielighedernes Proteus. Saaledes f. Ex. den Kjærlighed, som fængsler den eneste Søn ved sin ærværdige Faders Sygeleie, hvor himmelvidt er ikke den forskiellig fra den Kjærlig-

hed, som fører den elskede Pige i den blomstrende
 Unglings Favn? Hiin elskværdige Sandhedskjær-
 lighed, som usvækket befieledede Socrates, min
 udsødelige og evig elskede Lærer, giennem alle et
 møjsomt Livs Sorger og Qualer; eller hiin ædle
 Kjærlighed for de skionne Konster, ved hvilken den
 store Pericles udmærkede sig ligesaa meget blandt
 vore øvrige Regentere, som han i Talenter over-
 gif dem alle — hvor forskellige vare ikke begge
 disse i deres hele Natur og Bestaaffenhed fra den
 Driivt, som nu gjør Sophisterne veltalende —?
 Kjærlighed til de skionne Videnskaber og Konster
 falder jeg den Sjælens Tilbøielighed, ifølge hvil-
 ken vi helst til deres Studium indvie og ofre alle
 vore Kræfter og al vor Glid; men da nødvendig-
 viis selv hos Videnskabernes og Konsternes Dyr-
 fere stor Forskjellighed maa finde Sted i Hen-
 seende til Begreber og Meninger om Nytten og
 Frugterne af de skionne Konster, kan det heller ikke
 være anderledes, end at jo den Kjærlighed, hvor-
 om vi tale, maa være af meget forskjellig Art.
 Keen og luttret er ingen uden den, der udsprin-
 ger fra rene Kilder. Hvilke disse ere, vilde vi
 bedst kunne see, hvis vi gif tilbage til Menneske-
 slægtens Barndom, og nøie ransagede alle de men-
 neskelige Fornødenheders successive Oprindelse og
 de skionne Konsters første Udspring; men da vi
 for Diebliffet ikke have Tid til at trænge ind i

denne Undersøgelse, ville vi see, om der maa ske gives en Maade, hvorved vi ad en anden og kortere Wei kunne komme til Maalet. Det er især i en saadan Materie interessant at betragte de store Lys. Af hvilke Aarsager troer Du da, at vor Pericles hylkede Muserne, og udvalgte sig Chariterne til Skytsgudinder? hvorfor helligede han for det meste til disse Guddomme Templer og Altarer i Attica og i Kolonierne? hvorfor tilbad han saa ofte disse Guddomme offentlig i hele Grækenlands Paasyn? og hvorfor viste han dem en lige Dyrkelse inden fire Vægge? Du veed jo, at han opofrede alle de Dieblikke, stundom saa nok, som Statsforretninger levede ham, til vore Gudinders Dyrkelse; Du veed, at hans Hus stedse stod aabent for Musernes Præster, at han elskede enhver af dem som sin Broder, at han agtede ham høit, og betragtede ham som sin Medhielper til store og gavnlige Planer. Hvorfor troer Du Pericles handlede saaledes?

L. Vist nok fordi han kjendte den velgjørende Indflydelse, som de skønne Konster og Videnskaber have ligesaavel paa hele Nationer som paa enkelte Individuer, og haabede, at disse Guddommes Dyrkelse skulde mægtigen bidrage til vor Stats Flor og Anseelse.

A. Aldeles rigtigt; han indsaae tilfulde, hvor herlige Frugter de skønne Konster og Viden-

skaber bære; thi selv havde han smagt dem, og jeg
 tvivler ei om, at Du, ligesaavel som jeg, har
 lagt Mærke til, at deres velgjørende Eafter havde
 saa at sige udbredt sig over hans hele Character.
 Hans Hjerte ligesom flød over af Forædling; med
 sin sieldne lyse Forstand vogtede han uafbrudt paa
 alle de Hjelpemidler, ved hvilke Fædrelandets Eif-
 kerhed og Velstand kunde grundes, og selv hiin
 eneste Lidenſkab, hvorved endog det bedste Hjerte
 ſtaaer i Fare for at fordærves — en vis Herſkeſyge
 og Vergjerrighed — tabte ſig, og blev, da han
 havde opnaaet den øverſte Haderspoſt i vor Stat,
 til en vis brændende og aldrig kiølnet Iver for at
 omgive den Stat, i hvis Spidſe han ſtod, med en
 vis Glorie af Vre og Glands, og at gjøre Athe-
 nen til alle Byers Dronning. Men hvi er jeg ſaa
 vidtløſtig? Han har jo ſelv tydeligen nok erklæret
 ſig om Grunden til ſin Kjærlighed for Muſerne og
 Marsagerne til den Hylding, han ydede dem, ved
 den herlige Befjendelse: „at det er afgjort, at jo
 mere cultiveret Menneſket er, jo flere Hjelpemid-
 ler har han til at indpræge i Hjertet de ædleſte
 Følelſer, til Dyden, til de reneſte Fornøielſer,
 til den eneste ſande Lykſalighed; at det er afgjort,
 at jo mere cultiveret et Folk er, jo mere kan det,
 under hældige Omſtændigheder, uddannes baade til
 Forædling og borgerlig Lykſalighed; at det er iſær
 ved de ſkjønne Videndſkaber, at Folkene opdrages,

uddannes og gjøre Fremfærd i Cultur." De Kilder altsaa, af hvilke jeg ønskede vor Kjærlighed til Videnskaberne maatte udspringe, bestaae i klare og tydelige Forestillinger om de skønne Konsters Indflydelse og Magt til at oplyse vor Forstand, til at vække og skærpe vor Tænke-Evne, til at danne en mandig, sindig og høimodig Siel; de bestaae fremdeles i rigtigheden fattede Begreber om de Hjælpemidler, de skønne Konster tilbyde til Menneskeslægten's Opdragelse og Forædling. Disse Kilder ere, efter min fuldeste Overvisning, alene klare; disse alene udbrede deres velgjørende Indflydelse over vor hele Tilværelse; de øvrige ere urene og plumrede, og naar de afledes til vort practiske Liv, er det saa langt fra, at de forsøge Frugtbarheden, at de meget mere avle fordærveligt Ufrugt, der upaatvølelig ganske dræber og qvæler den gode Sæd.

L. Men det forekommer mig, som Du endnu har glemt een, og det en meget riig Kilde til Kjærligheden for de skønne Konster.

A. Hvilken meener Du, Kiære?

L. Lyst til Berømmelse og Ære.

A. Hør min Ven! Dersom Du omtrent med disse Ord friede til en jordisk Pige: „Dig ønsker jeg at ægte fremfor enhver anden; thi Din Familie hører til den første Adels i Landet, den er mægtig ved Rigdom og Indflydelse. Ved dens

formaaende Understøttelse haaber jeg, at kunne opsvinge mig til de høieste Vresposter i Staten. " Hvad troer Du, at Pigen (jeg sætter, at hun besad en ædel og høi Siel) vilde svare Dig?

L. Vist nok vilde hun betragte mig med et foragteligt Blik.

A. Hvi saa?

L. Fordi en velopdragen Pige blot for sin egen Skyld vilde elkes af den Mand, hun skulde ægte.

A. Men naar Du, saa at sige, beiler om de himmelske Pigers Haand, skammer Du Dig da ikke ved at komme frem med Grunde, som Du vilde undsee Dig ved at yttre for en jordisk Pige? Troe mig, ogsaa de ville, saa fuldt som nogen anden, ene elkes for deres egen Skyld, og de fordre hos deres Tilbedere Trostab og urokkelig Bestandighed. Men en jordisk Pige elsker Du for hendes egen Skyld, naar Du i hende agter og hyl- der hendes ædle Tænkemaade, hendes Blidhed, hendes Godhed og sønne Hjerter; naar Du glæder og fornøier Dig ved hendes Ynde, Vittighed og takkelige Munterhed; thi alt dette udgjør hendes Væsen. Men de skønne Konster elsker Du for deres egen Skyld, naar Du agter og hyl- der dem, fordi de danne Dit Hjerter og forædle Dine Sæder, skærpe og uddyrke Din Forstand, give Dig Midler i Hænder til at fremme ogsaa mange Andres Gavn

og Vel; thi alt dette bevirker de skønne Kønsters eget Væsen og indvortes Kraft. Men dersom Du blot i den Hensigt tilbyder de skønne Videnskabers ærværdige Skytsgudinder, at en Flok Beundrere skal staae omkring Dig, Din Pung fyldes, et eller andet anseeligt Embede Dig overdrages, Dit Navn omstraales af en flygtig Glands, da vogt Dig; at ikke de store Gudsdomme skal fortørnes, og Du komme til at lide den samme Straf, som man fortæller, færdum traf dem, der gjorde vanhellige Tænder! thi det er ikke de skønne Kønsters indvortes Værd, Du bekymrer Dig om, men blot deres tilfældige Virkninger.

L. Men Lyst til Roes og Ære, fortjener den da ikke en Plads blandt den menneskelige Siels første Instincter? Den befælede levende vore Forfædre, og hvilke store Ting udrettede den ikke? — O! den ophøiede Siel var stedse Haabet om Udgødelighed sødt og dyrebart.

A. Vel sandt! og jeg nægter ikke, at Hæder og Ære jo have en overmaade stor, ja, næsten guddommelig, Magt over de Dødeliges Hjerter. Opflammet af denne Attraa, seirer den haabefulde Ungling over alle mødende Hindringer og Besværligheder, og, naar engang hans Kræfter udtømmes, laaner han derfra nye Kræfter og nyt Mod; befælet af denne opstemmer den begejstrede Digter den sødttonende Lyres Streng; ved denne fornyes Sø-

datens Kræfter, der strider for Fædrelandet; ved denne styrkes hans matte Arm i Kampens sidste Stund. Men aldrig bør dog Eren være den høieste og fornemste Drivefjer til vore Handlinger. Naar den beholder sin Plads som en underordnet Bevæggrund, qvæger og opliver den med en vis himmelsk Varme; men bliver den det høieste Motiv, angriber og ødelægger den Alt med fortærende Lue; den bliver Tørst efter Ere, og hvilke Ulykker dette skændige Uhyre, der fordrer selv de helligste Offere, har stiftet, det lærer Historien. Sæt imod Krigeren, der er angreben af denne Smitte, Fædrelandets, ja Menneskeslægtens Vel — og den Affindige vil ikke betænke sig paa at opofre Fædrelandets og Menneskeslægtens Vel til den onde Genius, af hvilken han er besat. Videnskabsmanden, der smittedes af denne Sygdom, vil snart den vindige Mængdes Bifaldsraab lokke fra den rette, men steile Wei, der alene leder til Sandhed, hen paa fordærvelige Afveie, som vel ere lettere og behageligere for det forfælede Menneske at betræde, men aldrig skulle føre ham til Udødelighedens Tempel. Den forfængelige Higen efter Berømmelse, der henriver ham, ligner Barnets frugtesløse Umage, der ved sin Nande søger at holde Sæbebollen opblæst; smukt praler vel denne mod Solen med buntede Farver; men naar Drengen taber Weiret, brister den og forsvinder. Sandelig, min

Ven! de skionne Videnskabers og Konsters redelige
 Dyrker vandrer med roligt Sind frem ad sin Bane,
 fornøiet med sit Hjertes indre Stemme og Enfel-
 tes Bifald, og lader sig ikke forstyrre af de smig-
 rende Klap, der fra alle Kanter lyde om dem, som
 den raa Pøbel tilbeder. Han gjør Intet for et
 stort Navn; Alt for sit aandelige Væsen og sin
 gode Samvittighed, ubekymret om et evigt Navn,
 eftersom Ingen kan tvivle om, at jo det, han med
 stadig Flid og vedholdende Iver har udrettet, vil
 blive i evig Erindring. Socrates talede aldrig
 om sin Berømmelse. Han syntes enten ganske at
 være føleløs for, eller i det mindste ikke at sætte
 nogen Priis paa et stort Navn. Aldrig beilede
 han til Hobens Gunst; ingen Fordeel gjorde han
 sig af Pericles's Venskab; han afflog alle, ham
 tilbudne Gæsteposter, fordi han havde sat sig et an-
 det, vel ei saa glimrende, men derfor ikke mindre
 gavnrigt Maal for sit Liv og sin Stræben, hvilket
 han ad den lige Wei, som han aldrig fraveeg, gik
 imøde med stadige Skridt; han skrev ingen Bog,
 og paa samme Tid, da Sophisternes Buegange
 gjenløde af Smaaphilosofernes Roes, mærkede
 man neppe til, at den store Socrates var i Athe-
 nen. Hans Liv henflød som en stor Flod, uden
 Larm, med en vis rolig og stedse sig selv lignende
 Majestæt, helliget kun til at danne nogle faa Lyk-
 felige, og uden engang at være bleven navnkun,

dig ved disse Lovtaler (eftersom de vidste, at det var ikke denne Løn, han attraaede), endte han sit Liv som en Ugjerningsmand, en Forbryder, og det som den skjændigste Forbryder, som en Gudsbespotter! Seer Du da, hvorledes alting spaaede, at ved Socrates's Død skulde hans Navn og Ære hensmuldre med hans jordiske Legeme? Men Efterverdenen vil være retfærdigere: naar hine Snakkeres Roes, som forbandelsesværdig Tørst efter tom Ære og Guld gjorde veltalende, forlængst er forsvunden med Lyden af deres Ord; naar Buegangene tie, og tykt Mørke indhyller den hele Gladsderfløts Navne, da vil Elia, denne alvorlige og sanddrue Guddom, overlevere Socrates's Navn til Efterverdenens Dyrkelse, og byde en funklende Stjerne at oprinde af hans Sarcophag mod høien Himmel. Den skal lyse for fjerne Nationer, og, naar Sekler ere svundne, skal den samme Erbsdighed, hvormed Plato, Xenophon og jeg hylde Socrates, med forynget Kraft leve i hver god og ædel Mands Hjerter.

L. Jeg føler hele Bægten af Din Tale, og neppe vover jeg endnu at yttre min Tvivl om een Ting.

N. Fortie det ikke, min Ven! Jeg maatte ellers frygte at noget var sluppet mig af Munden, som havde fornærmet Dig.

L. Langt fra. Den Vergjerrighed, jeg besad, nægter jeg ikke, for endeel at være knækket og ydmyget; og hvorvidt dette er at ansee som Fordeel eller Tab, derom kan jeg nu ikke være uenig med mig selv. Men mit Spørgsmaal var dette: skulde de skionne Konster ikke føde os? skulde de ikke give os Midler ihænde til at opholde vort Liv?

A. Vist nok skulde de. Dette er klart af Sagens egen Natur; thi de frie Konster tilegne sig enhver deres virksomme Dyrkers hele Liv og udeelte Glid; dersom de altsaa ikke forsynede os med de Hielpemidler, uden hvilke vi ikke kunne dyrke Videnskaberne, vilde der opstaae en sørgelig Kamp mellem Pligter; meget Gaa vilde kunne opofre sig til Musernes Tieneste, og Rigdom vilde blive Himlens største og meest usfatterlige Begjæring. Men de skionne Konster og Videnskaber yde ogsaa i denne Henseende Alt, hvad man med Ret kan fordre af dem, naar kun deres Dyrker vil være usifom, og i sine Dyrker besteden. Hos hvem vilde man ogsaa nødigere savne denne Dyd? men denne maa han besidde, ja endog være rede til at bringe Muserne endnu mere dyrebare Offere, efter som disse, vist nok agtværdige, Gudinder dog have deres Rions Svaghed, og ere ikke sielden noget lunefulde og vanskelige. Men Du kan være vis paa, at den, som taber Modet, fordi de himmel-

fte Piger ere lit brantne, hvilket dog snart igjen
 gaaer over, og ikke uden Klage og Misnøie bringe
 dem de Offere, som de fordre, er ingen ægte eller
 oprigtig Ven af de skønne Konster. Dog dette
 maa Du slet ikke forklare saaledes, som om jeg
 vilde, at enhver Musernes Søn skulde frasige sig
 alt det, som kaldes Lykke for en Borger og Mand,
 der er Lem af Samfundet; at ville paalægge Men-
 nesket, der endnu ikke har afklædt sig den menne-
 skelige Natur, denne Pligt, var en Latterlighed.
 Nei, i denne Henseende kunne vi være ganske
 rolige! sandelig, de Gudsdomme, som beskytte de
 frie Konster, ville ikke tillade deres troe og flittige
 Dyrkere at omkomme af Hunger. Men naar Du
 ærer Muserne, for at Du kan leve i al mulig Over-
 flødighed, for at Du kan tilfredsstille Din uædle
 Hang til et vellystigt og fiælent Liv, forekommer
 det mig, at Du bærer den samme Kiærlighed for
 dem, som den gierrige Kiøbmand for sine Kister og
 Tønder, der ere fyldte med kostbare Vare: vel
 glæder han sig i Dag inderlig over at eie dem, lyk-
 keligen slupne fra Bolgerne og Stormen; imidler-
 tid elsker han dog Kiøberens Guld høiere, og over-
 drager dem endog i Morgen den Dag, uden at det
 i mindste Maade gjør ham ondt, til den Høistby-
 dende. — Dog, jeg behøver ikke at sige mere.
 Løft selv Dinene op, og see Dig omkring! Hvorle-
 des Tørst efter Ære og Guld virker til at forduikle

de frie Konsters medfødte Ære og Værdighed, derpaa have vi i vor Tids Sophister kun alt for søgelige Exempler; og jo længere vi betragte disse, jo mere indlysende vil den Sætning blive os: at den Kiærlighed for de skønne Kunster og Videnskaber, der med Himlens Bistand vil see sig belønnet med herlige og rige Frugter, maa være reen, uplettet og usminket.

L. Nu føler jeg tilfulde, at Intet kan være rigtigere end denne Sætning; modtag Du derfor af en taknemmelig Ven denne Haand til Pandt paa, at den Dyrkelse, jeg yder hine ærværdige Gudomme, aldrig skal udspringe af saa urene Kilder.

III. En gammel Skolemands Tanker og Erfaringer *).

1. Om en Skolelærers Anseelse.

Docemur auctoritate.

Cicero.

I fordums Dage gaves der mange Midler, hvorved Skolelærere vidste at give sig en Anseelse, eller

a) Af Gedanken und Erfahrungen eines vieljährigen Schullehrers, von Joh. Paul Gattler, Prof.

vel endog undertiden bleve tvungne dertil. Dengang bare de sorte Kapper og Kioler, indhyllede deres Hoveder i buklede Parykker, og lode deres Hage hvile paa en glat hvid Krave; thi man var af den Formeening, at det aldrig kunde mangle en saa ærværdig Dragt paa Ugtelse og Værefrygt. Men da denne, i sig selv intetbetydende, Nimbus, der skulde have Udseende af Ærværdighed, for nærværende Tid er forsvunden fra de fleste Skoler, fordi Skolelærerne ikke gjerne længere ville ansees for et ydmygt Appendix til Geistligheden, saa er

und Konr. an dem Gymnasium zu Nürnberg. Nürnberg 1800. 8.

Omendstiont Udgiv. egentlig ikke er findet i disse Annalers første Rubrik at optage uden originale Afhandlinger og Udarbeidelser, saa troer han dog ikke at handle imod dette Forsæt, eller med Grund at kunne befrygte Læsernes Misforstaaelse, naar han ved Leilighed, saaledes som her, indrykker Oversættelse af et eller andet i de levende Sprog allerede udgivet Stykke, der med fortrinligt udvortes Værd foreener den Egenskab, at det kan formodes hos os at være lidet bekiendt eller læst. Udgiveren bestemmes hertil alene af Lyst til, ved passende og proportioneret Afvejning at gøre ethvert af Hæfterne saa interessant, som han formaaer, da han i øvrigt i Henseende til Forraad af Materialier snarere finder sig indskrænket ved de Grændser, Arkenes bestemte Antal forekriver ham, end sat i mindste Nødvendighed, at se sig om efter noget, der var disse Annalers Plan mindre vedkommende.

det heller ikke mere overalt muligt, ved dette Middel, som jeg dog ikke vil nægte, til sin Tid jo kunde være godt og hensigtsmæssigt, at forskaffe sig den fornødne Auctoritet hos Disciple. Paa de fleste Steder, især paa Gymnasierne, vise Skolelærerne sig nu for deres Elever i sædvanlig civil Dragt, tildeels ganske efter Moden, med eet Ord i en Skikkelse, som er intet mindre end indrettet til at forskaffe Anseelse eller Frefrygt.

Men deres Forhold som Skolelærere maa forskaffe dem Agtelse. Deres Værd kan ei længere grunde sig paa udvortes Former, eftersom disse allerede ere bortfaldne; men deres Anseelse maa ikke bortfalde. Forend jeg taler om dette Forhold, som forskaffer os Anseelse hos Unglinge, maa jeg dog forudstikke en Erindring, som er denne: at en klog Skolemand ogsaa endnu maa see paa visse udvortes Former, naar han ikke vil nedsettes i sine Elevers Øine. Han maae ikke være nogen Modenar eller sød Herre; men heller ingen smudsig Egniser. Hans Paaklædning være vel tarvelig, men, ligesom hans Linied, reen, ikke smudsig eller forrevent. Hans udvortes Anstand maa være lige langt fra Affectation og pedantisk Stivhed; thi ved begge Dele kan hans Anseelse hos unge Mennesker svækkes.

Men i Henseende til det Forhold, hvorved Læreren ved Undervisning og i Omgang med sine

Elever overhovedet skal vedligeholde sin Anseelse, er meget at iagttage. Fornemmelig maa han aldrig vise sig fra en svag Side; thi derved giver han sig blot, hvilket snue Unglinge godt vide at benytte, for at formindske Læreren's Anseelse, ikke alene i deres egne, men ogsaa i deres Meddisciples's Øine. At have en svag Side, er saare mennefskeligt; men en Skolemand handler flogeligen, naar han veed, saa meget muligt, at skjule den. Den, som omgaaes med forstandige Folk, der kjende Verden og Mennefsker, har mindre at befrygte, naar han giver sig blot, end den, der har med Unglinge at gjøre, som ere slettere Mennefskefiendere, og derfor mindre overbærende. Om en Skolelærer i et muntert og anstændigt Selskab endog tager Deel i en lille Dands, og gjør ingen Hemmelighed af, at han finder Smag i denne Fornøielse, saa vil ingen af Selskabet tage ham det ilde op; men naar han vilde fortælle sine Tilhørere dette paa Skolen, og indlade sig i en Dandsediscours med dem, saa vilde han i en høi Grad give sig blot, og vise sig for dem fra en svag Side, som ved mange Leiligheder kunde gjøre hans Anseelse noget vaklende.

Ogsaa derved vedligeholder en Lærer sin Anseelse paa Skolen, at han i alle sine Handlinger holder strængt over Orden. Hans Elever faae derved det Begreb om ham, at han er en bestemt Mand, der ikke, som Sivet i Orken, lader sig

blæse hist og her af enhver Wind. Naar unge Mennesker bemærke en saadan Orden og Fasthed i alle Handlinger, fristes de ikke let til at forsøge allehaande Konstgreb, hvorved en Læres Ansæelse lit efter lit kan undergraves. Ordens strænge Overholdelse tillader overhovedet ingen Egenraadighed at faae Magt, hvilken saa let griber om sig, og tilintetgjør Lærers Auctoritet. Men det være langt fra, at denne strænge Orden maa udarte til despotisk Pedanterie. Denne vilde paa den anden Side fordærve den gode Sag. Man kan holde strængt over Orden, og dog alligevel være munter og venlig.

Der gives Temperamenter, som vanskeligen lade sig ægge til Brede, og som i egentlig Forstand ere ret langmodige. Men naar denne Langmodighed har naaet sin Grændse, da gaaer ogsaa deres lidenskabelig Brede over alle Grændser. Saa tro og hjælpsom en Veninde denne Langmodighed er for Læreren, saa fast maa han søge at fængsle den; thi naar den forsvinder, reiser sig almindeligviis en stærk Storm i hans Siæl. En Brede, der for længe har været indspærret, udbryder som oftest med større Hæftighed. Og saadanne lidenskabelige Udbrud af en Lærers Brede kunne aldrig have gode Følger for hans Ansæelse. Allerede dette er ham skadeligt, at Eleverne maae tænke: ogsaa denne Mand handler lidenskabelig og kan ikke høre

sig selv — han, som dog allerede saa ofte har anbefalet os Sindighed, og advaret os for hæftige Lidenſkaber. — Naar nu endog desuden udvortes uanstændige Mærker paa denne Lidenſkab komme til, f. Ex. fordreiede Anſigtstræk, pøbelagtige Skjeldsord eller endog Geder, og andre Geſticulationer, ſom udarte til det Latterlige, maa en Lærer ikke undreſ over, at hans Anſeelse taber ſig.

Viſt nok var det latterligt, hos Skolelærere at vilſe fordrø en fuldkommen Apathie; det var ikke ſtort bedre, end at anbefale dem Sovesyge. Men af Pligtſiærlighed kan jo endog et hidſigt Temperament for ſaavidt blive Herre over ſin Brede, at det ikke af ſamme Lader ſig henrive, eller vel endog kaſte af Sæddelen. Der gives ved Underviſningen allehaande ſmaa Midler til at undgaae dette. Man advare med Alvor eller ſtraffe endog, ſaalænge Fornuſten endnu har Overherredømmet, og Bredden ei har ſaaet Tøilen. Herpaa paſſer ſig fuldkommen et Sted af Cicero de off. L. 1. 38. *Objurgationes etiam nonnumquam incidunt neceſſariæ, in quibus utendum eſt fortasse et vocis contentione majore, et verborum gravitate acriore; id agendum etiam, ut ea facere videamur irati. Sed ut ad urendum et ſecandum, ſic ad hoc genus caſtigandi raro invitique veniemus, necumquam, niſi neceſſario, ſi nulla alia reperietur medicina. Sed tamen ira procul abſit, cum qua nihil recte*

fieri, nihil considerate potest. — Jeg kan forsikre, at jeg allerede ofte med god Virkning har betjent mig af dette Cicero's Raad.

Mange Lærere svække deres Anseelse derved, at den Benlighed, hvormed man maa omgaaes alle gode og værdige Disciple, udarter til et frysbende Smigrerie, eller den anstændige Munterhed, som bør have sit Sæde i alle Skoler, til uvittig Spas. Hvorledes kan en Lærer, som nedlader sig til fiendelig Smiger og Kryberie mod sine Elever, vedligeholde sin Værdighed og Anseelse? Den, som jeg smigrer for, kan ingen Værdighed have for mig. Men mangen en Lærer vilde maaskee sige: "jeg vil, at mine Disciple skulle elske mig; da er ogsaa min Anseelse sikret." J visse Henseender er det ganske rigtigt; men det maa kun ikke misforstaaes. Jeg har altid gjort mig Umage for at vinde mine Elevers Kiærlighed; men uden derved at give min Værdighed og min Anseelse til Priis. En Kiærlighed, der er kjøbt for Smigrerie og overdreven Lemfældighed, er ikke Tak værd. Ligesaalidt er det, naar en Skolemands Munterhed overskrider Klogskab's Grændser, og udarter til Spas og Narrestreger. Derved tåber hans Anseelse meget. Hvorledes kan en Mand vente Agtelse for sin Værdighed, naar han selv med egne Hænder støder sin personlige Agtelse fra sig? Der

til kan regnes, naar man ved en formeent Populæritet giver Eleverne pøbelagtige Ogenavne o. dsl.

Ungdommen maa man, som jeg allerede ovenfor har sagt, uden Ekte foreholde dens Feil, men dog gjøre det paa en anstændig Maade, dersom man ikke vil tabe i sin Anseelse. Man behøver rigtig nok ikke derfor at holde lange Prædikener; men maa dog fremsætte indlysende Grunde for sin Dadel. Maatte dog alle Lærere stedse kunne sætte sig i ædeltænkende Fædres Sted, som give deres Børn en viis Opdragelse! Dette vilde vist gjøre dem ærværdige i enhver velartet og velopdraget Discipels Dine, og tillige forskaffe dem barnlig Kiærlighed. Lad dem endog altid faae nogle raae og føleløse Unglinge under Hænder; disse faa skulde dog aldrig kunne ryste en værdig Mands Anseelse. Erfaring har lært mig, at den Indflydelse, som saadanne Kyggesløse have paa en Skole, er langt ubetydeligere, end man troer. Den største Deel af Eleverne bliver stedse velsindet, og lader sig ikke aflokke nogen Tiltroe af hine. Og derved er Lærers gode Sag sikket.

Men er en Lærers Anseelse eengang borte, da lader den sig vanskelig bringe tilbage. Den ligner en vieblikkelig Leilighed, som man lader gaae unyttet forbi. Derfor vil og den fløge Lærer paa det omhyggeligste vaage over den. Ubefindigen at taale endog een eneste Forringelse deraf, skulde

den endog blot indskrænke sig til eet eneste Individuum eller til en ganske kort Tid, kan i denne Henseende have slemme Følger for ham, som da hverken Stofken eller de venligste Medlædelse igien kunne afvende. Og hvor bedrøveligt seer det ikke ud i den Skole, hvor de unge Mennesker aabenbar spille deres Lærers Mester. Da vilde jeg heller fortjene mit Brød ved at hugge Brænde, end see mig i en saadan Stilling. Men derfor skulde der og fra Statens Side sørges for, at løse gamle Skolelæremænd, hvis Sielskræfter allerede ere sløvede af Svaghed, fra Skoleaaget, og anvise dem en anstændig og behagelig Hvilebænk.

2. Et Par Ord til Bedste for de offentlige Skoler.

Ut fugiendæ sint magnæ scholæ, non tamen hoc
eo valet, ut fugiendæ sint omnino scholæ.

Quintilian.

Erfarne Mænd have saa overbevisende talet om den offentlige Undervisnings Fortrin for den private, at det næsten maatte ansees overflødig, at ogsaa jeg her vilde komme bag efter med en Apologie for de offentlige Skoler. Jeg vil derfor blot

berøre nogle hidhørende Punkter, som ved min egen lange Erfaring især have været mig paafaldende, og om hvis Sandhed jeg føler mig saa temmelig overbevist.

Mange Forældre, som boe i store Stæder, hvor der er intet mindre end Mangel paa offentlige Læreanstalter, ere af Stolthed Fiender af den offentlige Undervisning. Det flinger saa fornemt, naar man kan formere sit Huusstyende med en Hovmester, at det vilde være Skade, om man ikke for en billig Priis vilde anskaffe sig en saadan Person til sit Huses Glands! I saadanne Huse staaer en Hovmester i den samme Klasse af Fornødenheder som Vogne og Heste. Men om han forretter sin Tjeneste saa godt som Rudsken og Hestene, det kommer derpaa an, og har ogsaa i Grunden ikke stort at betyde. — "Den kiære Ungdom er ogsaa i de offentlige Skoler alt for meget fastet imellem hinanden — rige og fattige, fornemme og ringe Disciple — Allerede det Ord: Disciple lyder saa gemeent, især naar man holder det ved Siden af det ædlere Ord: Elever — at man ikke med Anstændighed kan sætte sine Børn i et saadant lumpent Selskab. Desuden vil manges en offentlig Lærer give sig for megen Mine, eller vel endog spille Mester over os, som man i fornemme Huse slet ikke kan lide." — Skulde dette virkelig ikke ofte være Aarsagen, hvorfor man Intet vil høre

om offentlige Læreanstalter, og hellere anskaffer sig en Hovmester, som, med sit tomme Hoved, dog i det mindste forstaaer at sætte sine Fødder a la Vestris?

Man har ofte af egen Erfaring et slet Begreb om offentlige Skoler, og lader derfor sine Børn ikke besøge dem — dette er en anden Grund, hvorfor de ikke ere i Credit hos enkelte Personer. Rigtignok saae det tilforn temmelig slet ud med mange af de offentlige Skoler. En elendig Methode og fordærvede Sæder havde der som hjemme. Man lærte der kun lidet, som var nyttigt og brugbart i det daglige Liv; derimod søgte man at prøppe de unge Menneskers Hoveder fulde af mange Ting, som man hellere havde maatte ønske ude af dem. Naar nu Forældrene erindre sig dette, saa ville de nødig udsætte deres Børn for en saadan Skoledunst, hvis de ikke er saa billige at troe, at meget, Gud være lovet! har forandret sig i de offentlige Skoler, og at de nu ikke længere ere saaledes beskafne, som i deres Ungdom. Men enten holder man det ikke Umagen værdt, at bekymre sig om saadant noget, eller man har eengang faaet en saa uovervindelig Modbydelighed for dem, at man ikke let lader sig overbevise om det Modsatte. Mången Fader troer endnu bestandig, at hans Søn vil blive indpryget latinke Gloser, ligesom i gamle Dage, og lader ham derfor hellere give Undervis-

ning hjemme, hvor det dog, efter hans Meening, gaaer bedre til.

Andre Forældre frygte for, at deres Børns Sæder, saaledes som dette allerede var Tilfældet i Quinctilians Tider, skulle fordærves i de offentlige Læreanstalter, fordi de ansee disse som en Samlingsplads for alle Skjelmstykker og Ungdomsudsvævelser.

Mange unge Menneskers Tilsammenværen foranlediger rigtig nok ofte Raadhed, og denne bliver destomere paafaldende, fordi den skeer paa offentlige Steder. Men faade Streger ere endnu ingen Last, og en Skole, hvor der hersker god Disciplin, og hvor man tillige søger at uddanne den moralske Følelse, vil ogsaa stræbe saavidt muligt at sætte Skranke for disse. Og da gjøre man ogsaa vel Forskjel mellem sædvanlige Skoler og Opdragelsesanstalter; i hine forsamle Disciplene sig kun visse Timer om Dagen, og ere for det meste hjemme under Forældrenes Opsyn, men i disse boe de almindeligviis, sammen og ere bortfiernede fra Hjemmet og Forældrenes Opsyn. Derfor har man ved hine mindre at frygte for Sædernes Fordærvelse. De unge Mennesker tilbringe de Timer, i hvilke de ere samlede, med at undervises, og under Lærernes Opsyn; der frembyder sig altsaa sjeldnere Leilighed til Forsførelse eller til slette Streger. Forældrene levnes alligevel Tid nok, til at vaage over

deres Sønners Hjerte, og selv at lægge Mærke til de Feil, som de maatte have bragt hjem med sig fra Skolen. Men i Opdragelsesanstalterne leve de unge Mennesker bestandig sammen, ere ganske unddragne deres Forældres Dine og blive ved den huuslige Omgang mere fortrolige med hinanden; derfor ere de ogsaa mere udsatte for Forsørelse, og det er vanskeligere at udfinde og anvende Midler til at forebygge dette. Det kommer her fornemmeligen an paa, om Opsynsmændene ved saadanne Opdragelsesanstalter gjøre deres Skyldighed, om de ere aarvaagne og moraliske Mænd, og ikke, som Bahr dt og Consorter i deres Philantropin i Leiningen, fordærve de unge Mennesker paa Sjæl og Legeme. I Skoler opdager en faren Lærer ofte tidligere end Forældrene hjemme de unge Menneskers Feil, fordi han er udrustet med flere Erfaringer, og fordi han derhos mindre lader sig bedaafe af den blinde Ubekjærlighed, for hvis Illusioner mange Forældre kun alt for tit ere udsatte.

Alt Opdragelsesvæsenet maatte staae under Statens Opsyn, er et fromt Ønske, hvis Opfyldelse muligen først er tilkommende Aarhundreder forbeholden b).

D 2

b) Dette Ønske har dog, siden Korf. Fred (1800), paa nogle Steder begyndt at komme til Virkelighed.

Under den nuværende Mangel af Almeenaand c), og under den istedet derfor herskende Egoisme, er det ikke at tænke paa noget saadant. Dog kan ved offentlige Skoler, naar de forestaaes af velstændige Mænd, en Slags Almeenaand befordres hos Ungdommen, og Nationalcharacteren saa at sige arbeides i Hænderne. Disse Grundsætninger, som man for sin Stat anseer fortrinlig nyttige, kan man i saadanne offentlige Undervisningsanstalter kraftigen anbefale, og lit efter lit indpræge i Disciplenes Hoveder og Hjerter. Ganske nylig sagde en af mine forrige Disciple, nu en værdig Mand og duelig Statsborger, til mig: o De kan aldrig troe, hvor ofte gode Grundsætninger, udspræede i Skolerne, endog for Staten bære Frugter i hundrede Guld! — Ved Privatundervisningen derimod lade disse Frugter sig vanskeligere bringe til Modenhed. Man maa da ofte mere rette sig efter Huset's Grundsætninger, i hvilket den gives, og disse ere ofte ikke de bedste. — Det, som der bliver sagt, gjør heller ikke det Indtryk, som det, der bliver sagt offentligen, og ligesom under offentlig Auctoritet. Den talrige Forsamling af flere Unglinge giver Læreren's Foredrag paa en vis Maade et Slags Sanction, som ikke finder Sted i et Privatkammers stille Ensomhed.

c) Fors. maatte nærmest tænke paa sit Fædreland.

De offentlige Lærere kan Staten foreskrive, hvad og hvorledes de skulle undervise, foretage dem almindelige Grundsætninger, efter hvilke de unge Statsborgere skulle dannes. Men Privatundervisningen er ikke underkastet en saadan Opsigt. Faderen kan lade Børnene undervise hjemme, som ham behager. Hvo kan der indskrænke eller foreskrive ham Regler? Naar han engang er tilfreds med sin Privatlærer, han maa forresten være en af de syv Wiise eller en af de syv Sovere, han maa foredrage christelige eller politiske Orthodoxier eller Heterodoxier, han maa elske eller hade sit Fædreland, saa kan ingen drage ham til Ansvar derfor. Men derved tilveiebringes intet Lighedannet i Ungdommens Tænkemaade; det ere Planter, som alle staae i en ganske forskjellig Jordbund, og pleies paa en meget forskjellig Maade.

Omgjængelighed, Venskab og et aabent Væsen ere vist nok Dyder, der fortjene Anbefaling, og forsøde det menneskelige Selskab. Skulde ikke den første Grund hertil blive lagt i de offentlige Skoler? Der lærer man først at aflægge det skye og mørke Væsen, som ofte har sin Grund i den eensomme Opdragelse hjemme, og aabner sit Hjerte for Ungdoms Venskab, hvis Baand ofte bliver det meest uompløselige. Der finder man ogsaa Leilighed at vænne sig til en vis Bøjelighed i Cæder, og ofte

at opoffre sin egen Villie enten for Skolelovenes fornuftige Bydende eller for Kjærlighed til sine unge Skolevenner. Disse Fordele frembyder ikke Privatunderviisningen, som isolerer Drengen eller Unglingen for meget, og giver ham for lit Forsmag paa det selskabelige Liv. Men ved at besøge de offentlige Skoler, afflibes visse skarpe Kanter af Characteren, hvorved Vandringen gjennem Livet meget ofte lettes saavel for de Rejsende som deres Reisefæller.

Jeg har allerede ovenfor sagt, at Faren for at blive forført forekommer mig større i Opdragelsesanstalter end i fædvanlige Skoler; her vil jeg endnu tilføie, at den ogsaa er mere sandsynlig i meget store og talrige Skoler end i middelmaadige. Ikke vil jeg tale om, at det ved et større Antal af Disciple ogsaa er sandsynligt, at deriblandt findes flere med slette Sæder. Men fornemmelig bliver ved et stort Antal af unge Mennesker et nøiagtigt Opsyn med deres Forhold vanskelig for Lærere og Foresatte, og mangen ikke ganske aabenbar begaaet Feil undgaaer deres Opmærksomhed. Derfor have, efter min Mening, middelmaadige Skoler, hvor man bedre kan overse alting, og nøjere kan lære de unge Mennesker at kende, et Fortrin for de alt for store; de sidste høies være endog omgivet med nok saa stor og skinnende en Nimbus. Erfaring bekræfter min Me-

ning; Exempler paa Foredrælelser og Sædernes Forderbelse ere langt hyppigere i store offentlige Læreanstalter, end i saadanne, der udmærke sig mere ved Orden og let Oversigt, end ved Disciplenes Mængde.

Det forstaaer sig af sig selv, at de sidste ogsaa ere fordeeltigere for den videnskabelige Undervisning, naar forresten Lærerne ere duelige og nidfiere Mænd. Hvorledes er det den meest berømte Lærermuligt, i Skoler — jeg siger ikke paa Universiteter — saaledes at meddele sig til 80 indtil 100 Disciple, at de, med saa forskjellige Anlæg og en saa ulige Opmærksomhed, kunne høste sand Nytte af hans Foredrag? Der hedder det sædvanligt: Den som har noget, ham gives; den som har lidet, han mister endog det lidet, han har. *In omnibus rebus mediocritas est optima.* Cicero.

3. Vigtige Smaating i Skolerne.

Parva sunt hæc; sed parva ista non contemnendo, majores nostri rem maximam fecerunt.

Livius.

Ligesom mange og mangehaande Love ei altid ere Kjendetegn paa en god Regjering, saaledes ere mangfoldige Skolelove ikke heller noget Bevis for

Godheden af en offentlig Læreanstalt; thi den er det, hvorum man kan sige som Tacitus om de gamle Germaner: plus ibi boni mores valent, quam alibi bonæ leges.

Men derfor gives der og i alle Slags Selskaber visse Fordele, der ikke saameget have deres Oprindelse fra Love som fra gode Sæder og Skikke. Der ere ofte Smaating, som synes at være af ingen Betydning, men have dog gode Følger.

Dette troer jeg, ogsaa med fuldkommen Ret at kunne anvende paa Skolerne. Endog forudsat, at en offentlig Lærer ikke er nogen blind Ven og Forsvarer af virkelige Pedanterier, og i sammes Jagttagelse sætter den hele Aands- og Hjertesdannelse, saa vil han dog ved en opmærksom Embedsførelse blive vaer, at mange Ting, som ved første Blikkast synes at være sande Smaating, kunne i Henseende til Ungdommens Dannelse blive ham velgjørende Hjelpemidler, eller paa den anden Side lægge ham store Hindringer iveien.

Orden hører just ikke til det pedantiske Kram, hvortil saa mangen Libertin gierne vilde regne den. At allerede de Gamle have faldt den Studerendes Sjæl, er bekjendt. Den er ligesaa uundværlig i Skolerue, som i Feldten. Og dog er der Intet, som Disciplenes Forældre, og ofte deres Lærere, ansee med større Ligegyldighed end Overtrædelsen af denne. Af de allerubetydeligste Aarsager forsøm-

mer man enten Læretimerne ganske, eller kommer af Mangelighed for sildig, uden at det er Forældrene eller Lærerne paafaldende. Men for en offentlig Skole har Intet mere fordeelsagtige Følger, end at alle Eleverne ere forsamlede til den bestemte Tid, og at Undervisningen kan begynde den ene Dag som den anden. For Lærerne lettes derved Arbeidet overordentligt, og i de unge Menneskers Hoveder selv blive ingen Huller i Henseende til Undervisningen tilbage, som man siden ikke uden Uleilighed kan udfylde. Naar Læreren tøver med at begynde Undervisningen, indtil alle Disciplene ere samlede, spildes derved den saa kostbare Tid, eller de øvrige Disciples Opmærksomhed bliver hvert Dieblis forstyrret ved deres Indtrædelse, der ankomme for sildig. Hvor herligt var det altsaa, hvis der i enhver Skole kunde holdes uryggeligen over, at alle Disciplene vare tilstede, naar Læretimerne begyndte, og Læreren selv aldrig gjorde nogen Undtagelse deraf! Jeg vil ikke tale om de gode Følger, som en saadan streng Kjærlighed til Orden, der vilde blive til Bane, ogsaa maatte have paa Livet i Fremtiden, og hvorved de borgerlige Forretninger overmaade lettes, medens Savnet af den sætter hele Statsbestyrelsen i en forærvelig Forvirring; men det hele Skolearbejde bliver derved saavel for Lærerne som for Disciplene sat i en velgjørende Harmonie, der gør alt lettere.

Jeg er slet ikke saadan Ven af Munkesæsenet, at jeg kunde troe, at alt i Skolerne maatte være svæbt i Sort, fordi denne Farve skulde have et særdeles Instrøg af Hellighed; og ligesaa lidet Erværdigt finder jeg i Tilsnittet af Klæderne. Men ogsaa her ønskede jeg gjerne at holde den gyldne Middelvei. Det hører med til de Indfødsd) Nationalcharacter, at de alt for let lade sig dreie af enhver Modevind, og ere alt for tilbøielige til at efterabe Udlændingenes latterligste Daarligheder i Dragten. Det maa derfor være mangen Lærer, som selv ikke er nogen Ven af slige Modexhantasier, paafaldende, naar han seer sig omringet af Disciple, som han, efter Klædedragten og Haa- rets Tilsnit at dømme, neppe skulde troe, vare Ynglinge af en og den samme Nation. Disse Smaa- ting staae nu vel ikke i nogen umiddelbar Forbin- delse med Aandsdannelsen; men ganske uden Ind- flydelse ere de dog ikke. Naar man vænner unge Mennesker til et barnagtigt Hang efter de saa hur- tigt afvejlende Moder, saa gjør man dem let til Narre; og hvorvidt en saadan Daarskab kan be- staae med Kjærlighed til Videnskaberne eller til Visdom overhovedet, lader jeg staae ved sit

d) Forfatt. taler om sine Landsmænd. Overs. finder in- gen Betænkelighed ved at anvende den samme Ud- tryk paa sine.

Bærb. Men saameget har allerede Erfaring lært mig, at slige Modestonster lægge Skoleundervisningen allehaande Anstødsstene iveien. Den, som har ladet Moden konstle med sin Person, bliver i det mindste paa nogle Dage derved forstyrret i sin Sjæl, og tildrager sig i ligesaalang Tid sine Meddisciples Opmærksomhed. Det kostede mig stedse megen Umage, igjen at samle mine Disciples Opmærksomhed, naar de vare blevne adspredte ved et saadant nyt Særsyn. Selv Læreren er Synet af saa forskjellige Figurer fremmed. Han skal bringe dem alle til eet Maal, og de sidde dog i saa forskellige Skikkelser for hans Øine. Man kunde gjøre mig den Indvending: "Naturen selv frembringer jo forskellige Former; den ene giver den sorte, den anden blonde Haar; den enes Væxt begunstiger den fortrinlig, og andre behandler den stedmoderlig som Dværge." — Men hvo vil kunne opholde sig over Naturens saa forskellige Former? Ere de maaskee saa vilkaarlige, at de paa nogen Maade ere afhængige af vor Villie? Men Modens Spring ere jo ikke af denne Besskaffenhed; de ere vort vilkaarlige Værk, og naar de derfor medføre nogen Skade, saa er det os selv, vi have at tilskrive den.

Hvis jeg altsaa kunde realisere mig Idealet af en Skole, saa vilde jeg sørge for, at de unge Mennesker fik et anstændigt og harmonisk Udvortes.

Jeg vilde vel paa ingen Maade klæde dem som Munk; men dog anbefale Forældrene et Slags Skoleuniform. Dette vilde vel i Begyndelsen hist og her finde nogen Modstand; men dog vilde med Tiden de første Hindringer snart bortfalde. Har jo desuden ikke alle unge Mennesker, som besøgte Gymnasier, baaret blaae eller røde Kapper! Men dette var en Feil i en dobbelt Henseende. For det første blev ved Kappernes forskjellige Farve Forstjællingen imellem Stænderne gjort for mærkelig, hvoraf man dog paa Skolerne intet maa vide at sige; og for det andet vare Kapperne blot en Dragt, som passede paa Gaden; thi i Skolen lagde man den af, og da kom det brøgede Prøvefort igjen for en Dag. I de latinske Skoler bærer man endnu paa mange Steder sorte Klæder og sorte Kapper, fordi Drengene og Unglingene, som besøge Skolen, egentlig ere *Chordreng*e. Men de komme ikke min Skoles Uniform ved, da der i den ingen *Chordreng*e ere. Farven, som jeg vilde vælge der til, kunde altsaa være ligegyldig; kun maatte den ei være for styg eller for let til at plettes. Snittet af Klæderne maatte være simpelt, saa at man ogsaa med samme havde Hensyn til Deconomien, da Skoleuniformen overalt skulde have Udgang som Hædersdragt. I Henseende til andre Stykker af det Udvortes, vilde det vel hos mange Forældre finde større Vanskeligheder; men disse kunde dog

vel hæves ved fornuftige Forestillinger eller ved Latterligheden, hvorfor man vilde udsætte sig ved saadanne egensindige Afvigelser. Men vilde man ansee det for et Indgreb i Forældrenes Rettighed, og derfor haardnakket blive ved sin egen Willie, saa vilde Skolen jo dog ikke gaae under, fordi den havde et Par Disciple mindre.

Det er ogsaa en Uorden i Skolerne, som har stemme Følger, at man tillader, at de opgivne Opfatter eller Oevelser skrives i en ureen Bog, og overleveres Læreren i en modbydelig og smagløs Form. Derved støder man an mod den Afgtelse, som man skylder Læreren, og man fremstiller sig selv offentlig som et Menneske, der er hengivet til Uorden og Ureenlighed, som ingen Smag og ingen Følelse har for Orden og Skjønhed. Naar man i Skolerne lader dette gaae uændset hen, saa forplanter det sig videre til den mandlige Alder; thi paa Universiteterne kan allerede ingen Dæmning mere sættes imod denne Feil. Deraf kommer det, at man ofte hos de lærdeste Mænd forefinder en overordentlig Ureenlighed. Naar denne Feil allerede ligger i de unge Menneskers naturlige Character, eller har faaet Næring og Styrke ved Opdragelsen hjemme, da er det rigtig nok vanskeligt at udrydde den i Skolerne. Dog imod den kan man alligevel arbeide, og derved bidrage noget til at fordbere den.

„Dog det er lutter Smaating, som man i Skoler let kan, og endogsaa maa overse!“ —
 Elemt nok, at man betragter dem saaledes! Mul-
 varpestud ere rigtig nok ingen Alper; men det var
 dog bedre for Engene, naar de vare frie derfor.

4. En slem Side af Privatundervis- ning.

Excitanda mens et attollenda semper est, quæ
 in secretis aut langvescit, et quendam velut
 in opaco situm ducit, aut contra tumescit
 inani persvasione; nesesse est enim, sibi ni-
 mium tribuat, qui se nemini comparat.

Quinctilianus.

Jeg har allerede ovenfor fremstillet offentlige Læ-
 reanstalter fra en mere anbefalelsesværdig Side,
 end de betragtes af mange Forældre, der ere ind-
 tagne af Forkjærlighed for Privatundervisningen.
 Min Samvittighed overbeviser mig om, at det ikke
 er nogen egennyttig Laugskjærlighed, som dertil
 forlede mig, da jeg er vant til aabenhjertig at
 sige det Gode og Onde om enhver Ting. Derfor
 være det mig ogsaa tilladt, at lægge en skadelig

Side af Privatundervisningen for Dagen, som den skarpsindige Menneſſekjender *Quinctilian* allerede for ſaa mange Aarhundreder har iagttaget ved den.

Selskab vækker Rappelyſten, og Rappelyſten er hos ufordærvede unge Menneſker det virkſomſte Opmuntringsmiddel paa Videnskabernes Løbebane, hvorved Opmærkſomheden spændes, Gliden styrkes og Reede forebygges. Naar der kun gnistrer en lille Funke af Erekſjærhed i en Discipels Hjerte, vil det dog ikke være ham ligegyldigt, at han ſtedſe ſeer ſig bag efter ſine Meddisciple. Den vil være ham en Spore til ogsaa ſelv at rykke videre frem. Man behøver blot at beſøge en erfaren Skolemands Underviſningſtimer, for ſtrax at bemærke, hvad ſeſkabeligt Arbeide og fælles Fremſtriden formaaer, og hvorledes derved den ene Sjæl virker paa den anden Sjæls Spænding.

Men hvorfra ſkal man tage dette Opmuntringsmiddel ved den private Underviſning? Der ſidder det unge Menneſke ſaa alene med ſin Lærer, ſaa at allerede Læreren formedeſt denne Eenſomhed er mindre spændt; men hiin hæver ſig ſjelden til en høiere Flugt, fordi han ingen Medlærlinge ſeer omkring ſig, der kunde ægge ham dertil. Vel gives der mangan Gang overordentlige Talenter, ſom ikke behøve at anspores af nogen Rappelyſt,

men allerede hos sig selv føle en varm Drist til Drneflugt. Men hvor sjeldne ere ikke de?

„Men Privatundervisningen bliver jo ei altid meddeelt een eneste Discipel; der ere jo ofte flere sammen i Læretimerne.“ — To eller tre ere dog ikke tyve, og da blive de alt for snart bekendte med hinanden, eller og den ene staaer til den anden i et altfor afhængigt Forhold. Ofte sidder vel endog Privatlæreren der i sin Rathue og Slaaprof, og ryger i god Mag sin Pibe Tobak under Undervisningen. Vel maa jeg tilstaae, at Opdragelsesforretningen i og for sig selv kan i en saadan Stilling lige saa godt drives, som naar Læreren sad der med en tykpuddret Paryk og en sort Kappe. Men saa stift det sidste vilde være, saa skjodesløs er det første. Den ved alle Slags Biideer vakte Tanke, at man befinder sig paa et offentlig Sted, gjør dog paa mange unge Menneskers Siæl et godt Indtryk, der ikke er uden al Virkning.

Mennesket har desuden saa mange raae Sider, der ene kunne aflibes ved Omgang med andre Mennesker. Dette seer man ved daglig Erfaring paa de uomgjængelige og næsten tolperagtige Mennesker, om hvilke man siger, at de aldrig have været blandt Folk. De støde overalt an med deres skarpe Kanter, og gjøre sig ogsaa ikke sjelden Skade paa deres arme Hoveder, fordi de ikke have lært

at bukke dem hurtigt nok. Dette er hos mange unge Mennesker ofte Folgen af Privatundervisning. Ungangen, som de mangle, gjør dem skye, forkeerte og utaalelige. Erfaring stadfæster det. Jeg har allerede ofte modtaget unge Mennesker i Skolen, der forhen have været underviste af Privatlærere hjemme. Med en heel Deel af disse Unglinge, om de forresten end vare nok saa brave og duelige, har der dog hørt nogen Tid til, inden jeg har kunnet bringe dem ret i Skuddet med de andre. Snart manglede de en god og artig Maade at omgaaes deres Kammerater paa; snart tabte de Samlingen ved det ubetydeligste nye Syn, som mødte dem, snart fandt jeg noget at forbedre i Tønen af deres Stemme o. s. v. — Paa mangen ung Sjæl hæfter der sig, som Quinctilian siger, i Ensomhed en vis Skimmel, just fordi den for lidet sættes i Bevægelse, alt for lidet rystes og bringes i den sunde frie Luft. Denne Skimmel, som allerede har begyndt i Ungdommen, forplanter sig ofte ogsaa til den mandlige Alder. Hvo skulde ikke kjende Mænd, befængte med denne Sjælesygdom? De kunne vel derhos være grundlærde; men Mænd med god Smag og fine Sæder blive de vist aldrig. Skimmelen har trukket deres Aand og Hjerte over med en Hud, som gjør dem følelseløse.

Stolthed er ogsaa en ikke sjelden Følge af Opdragelse i Ensomheds Skjød. Unge Mennesker

blive i deres Forældres Huus af Enhver behandlet med Agtelse; man roser dem, om de endog ingen Noes fortlene, og man smigrer dem, naar de burde lastes. Er det et Under, at de paa den Maade blive stolte? Naar Enhver i Huset er rede at adlyde deres Bink, gjør man dem egenfindige og bydende. Gives der ikke Huse, hvor det saakaldte unge Herskab despotiserer over selve Forældrene? Fordi Enhver nu hjemme maa give efter for deres Villie, saa sætte de sig lettelig i Hovedet, at dette ogsaa maa skee i den Verden, i hvilken de siden skal indtræde. Denne for andre Mennesker utaalelige Feil hæmmes bedst derved, at man lader Børnene tidlig komme ud blandt andre unge Mennesker. Der støde de bedst de skarpe Kanter af hinanden indbyrdes, uden at engang Læreren behøver at lægge sig derimellem. Undertiden gjør man vel i, at lade, som man slet ikke mærker denne ikke usunde Afslibning, saafremt den ikke udarter til usædelig eller fornærmende Opførsel. Man skulde neppe troe, hvor godt mange unge Mennesker forstaae denne Konst.

En anden Slags Stolthed har sin Grund i Privatundervisningen, naar Læreren (stundom af Smigrerie, men stundom for at gjøre sig vigtig i Jækkjendernes Dine) gjør et stort Væsen af sin Elevs gode Hoved eller beundringsværdige Fremstridt. Dette er nu lige behageligt for Forældrene

og de unge Herrer. Men hvorledes kan noget Fortrinligt tænkes uden Sammenligning? og hvorledes er Sammenligning mulig ved een eneste Gjenstand? Unglingen selv anseer da sine Kundskaaber, om de end ere nok saa middelmaadige, for store, fordi han ikke har Leilighed til at maale deres Størrelse og Omfang efter en anden Unglings Kundskaaber, og bliver derved let forledet til Stolthed og Selvtvilk. Hvor langt anderledes er dette ikke i de offentlige Skoler? Der har Enhver daglig et tilstrækkeligt Antal Maalestokke for Dine, efter hvilke han kan prøve sin Duelighed. Selv den Fuldkomnere tør derved ikke lade sig forlede til Stolthed, fordi Læreren har Leilighed nok til at kvæle alle Anfald af en saadan Stolthed i Fødselen, alene ved at gjøre ham opmærksom paa, at denne og hiin Meddiscipel dog overgaaer ham i andre Slags Kundskaaber.

Sammenligning med andre er altsaa det sikkerste Helbredelsesmiddel mod saa mange unge Menneskers Forsængelighed, der bilde sig ret meget ind, fordi de ikke vide, hvad andre ere. Dværge kunne meget let i deres eget Land ansee sig for Kæmper. Jeg troer ogsaa allerede at have bemærket, at unge Mennesker, som tilforn blot have nydt Privatundervisning, og siden under meget lovende Forsikringer ere blevene satte ind i offentlige Skoler, have i de første Maaneder med en

Slags Fornedring lagt Mærke til, at de der træffe Meddisciple, som ere langt foran for dem, og at man der ikke mere er ganske tilfreds med den Opmærksomhed og den Estertanke, som de hidindtil pleiede at anvende hjemme, og som man dog havde lagt saadan Berømmelse paa.

Med eet Ord: vi ere fødte for Verden; derfor skulle vi ogsaa opdrages i den.
